

Ұлттық тіл идеологияның жаңа үрдісін айқындау

ЖАРИЯЛАНДЫ
06.05.2024

СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/152909/

«Тұран» университеті,

«Журналистика және аударма ісі» кафедрасының филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессоры
Қаршығаева Айнұр Аралбекқызы

«Аударма ісі» мамандығының 1 курс студенті Мамыр Жанерке Егемқұлқызы
Алматы қ.

ҰЛТТЫҚ ТІЛ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ ЖАҢА ҮРДІСІН АЙҚЫНДАУ

Аңдатпа: Ғылыми зерттеулер мен қоғамдық пікірталастар ұлттық бірегейлік пен идеологияны қалыптастырудағы ұлттық тілдің рөліне көбірек назар аударуда. Қазақ тілі Мемлекеттік, ал орыс тілі екінші ресми болып табылатын қазіргі Қазақстан контекстінде тіл саясаты мәселелері және олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға әсері барған сайын өзекті бола түсуде. Бұл аннотация Қазақстандағы ұлттық тілді түсінудің эволюциясын, оның идеологияның жаңа трендін құрудағы рөлін, сондай-ақ тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытуда ел алдында тұрған сын-қатерлерді қарастырады. Ол қазақ тілін пайдалануды ынталандыру үшін қабылданатын шараларды және олардың Қазақстанның мәдени және саяси платформасына әсерін талдайды. Сонымен қатар, орыс тілінің рөлі және оның елдегі этносаралық қатынастарға әсері қарастырылады. Жалпы, бұл аннотация Қазіргі Қазақстандағы идеологиялық тенденциялар мен әлеуметтік-мәдени динамиканы қалыптастырудағы тілдің маңыздылығын көрсетеді.

Аннотация: Научные исследования и общественные дебаты все больше обращают внимание на роль национального языка в формировании национальной идентичности и идеологии. В контексте современного Казахстана, где казахский язык является государственным, а русский — вторым официальным, вопросы языковой политики и их влияние на формирование национальной идентичности становятся все более актуальными. Данная аннотация рассматривает эволюцию понимания национального языка в Казахстане, его роль в создании нового тренда идеологии, а также вызовы, стоящие перед страной в сохранении и развитии языкового разнообразия. Она

анализирует меры, принимаемые для стимулирования использования казахского языка, и их влияние на культурную и политическую платформу Казахстана. Кроме того, рассматривается роль русского языка и его влияние на межэтнические отношения в стране. В целом данная аннотация подчеркивает важность языка в формировании идеологических тенденций и социокультурной динамики в современном Казахстане.

Annotation: Scientific research and public debate are increasingly paying attention to the role of the national language in shaping national identity and ideology. In the context of modern Kazakhstan, where Kazakh is the state language and Russian is the second official language, the issues of language policy and their impact on the formation of national identity are becoming increasingly relevant. This abstract examines the evolution of the understanding of the national language in Kazakhstan, its role in creating a new trend of ideology, as well as the challenges facing the country in preserving and developing linguistic diversity. She analyzes the measures taken to encourage the use of the Kazakh language and their impact on the cultural and political platform of Kazakhstan. In addition, the role of the Russian language and its influence on interethnic relations in the country are considered. In general, this abstract emphasizes the importance of language in the formation of ideological trends and socio-cultural dynamics in modern Kazakhstan.

Кілт сөздер:

1. Ұлттық
2. Бірегейлік
3. Тіл саясаты
4. Көптілділік
5. Мәдени мұра
6. Мемлекеттік идеология

Ключевые слова:

1. Национальный характер
2. Уникальность
3. Языковая политика
4. Многоязычие
5. Культурное наследие
6. Государственная идеология

Keywords:

1. National
2. Uniqueness
3. Language policy
4. Multilingualism
5. Cultural heritage
6. State ideology

Кіріспе: Ғылыми зерттеулер мен қоғамдық пікірталастар ұлттық бірегейлік пен идеологияны қалыптастырудағы ұлттық тілдің рөліне көбірек назар аударуда. Қазақ тілі Мемлекеттік, ал орыс тілі екінші ресми болып табылатын қазіргі Қазақстанда тіл саясаты мәселелері және олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға әсері барған сайын өзекті болып отыр. Бұл мақалада Қазақстандағы ұлттық тілді қабылдаудың өзгеруі, оның жаңа идеологиялық үрдістерді қалыптастырудағы рөлі, сондай-ақ тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытуда ел алдында тұрған сын-қатерлер қарастырылады.

Қазақстанда қазақ тілі ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Ол мемлекеттік тіл ретінде әрекет етеді және қазақ халқын бейнелейді, оның тарихын, мәдениеті мен дәстүрлерін бейнелейді. Қазақ тілін қолдау оны дамытуға және білім беру, мәдениет және күнделікті өмір саласында пайдалануды ынталандыруға бағытталған түрлі бағдарламалар мен бастамалар арқылы жүзеге асырылады.

Л. С. Тұрғанбаева ұлттық бірегейлік пен идеологияны қалыптастырудағы ұлттық тілдің рөліне назар аудара отырып, Қазақстанның тіл саясатына қатысты зерттеу жүргізді. Қазақ тілі Мемлекеттік, ал орыс тілі екінші ресми тіл болып табылатындығын ескере отырып, оның қолданылуына және жалпыұлттық бірегейлікті қалыптастыруға ықпалына байланысты мәселелерге ерекше назар аударылды. Зерттеу сонымен қатар қазақ тілінің Қазақстандағы рөлін түсінудің өзгеруін, оның жаңа идеологиялық үрдістерді қалыптастыруға қосқан үлесін және тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытуда ел алдында тұрған сын-тегеуріндерді қарастырады.

Тіл саясаты қазақ тілінің мәртебесін анықтауда және оны қолдауда шешуші рөл атқарады. Қазақстан мемлекеттік институттар, білім беру, медиа және мәдениет сияқты түрлі салаларда қазақ тілін қолдануды белсенді түрде кеңейтуде. Бұл қазақ халқының тілдік және мәдени ерекшелігін нығайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге, өз тарихы мен мағынасы бар орыс тілі өмірдің әртүрлі салаларында кеңінен қолданылатын маңызды екінші мемлекеттік тіл болып қала береді. Көптілділік елдің мәдени әртүрлілігінің байлығын, соның ішінде этникалық топтар мен тілдердің әртүрлілігін көрсетеді. Мемлекеттік идеология көптілділікті әр түрлі тілдердің болу фактісі ғана емес, сонымен бірге мәдениетаралық түсіністік пен ынтымақтастыққа ықпал ететін принцип ретінде

қарастыра отырып, бұл тәсілді қолдайды.

Қазақстандағы көптілділік әр түрлі тілдердің жиынтығы ғана емес, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттер мен халықтардың үйлесімді өмір сүруінің өзіндік символы болып табылады. Бұл көптілді контекст бірегей әлеуметтік-мәдени динамикаға ықпал етеді және елдің қоғамдық ортасын байытады. Сонымен қатар, әртүрлі тілдер мен мәдениеттерді мемлекеттік идеологияға енгізу этникалық топтар арасындағы ынтымақтастық пен құрметтің маңыздылығын көрсетеді, бұл қоғамның тұрақты және үйлесімді дамуының негізгі аспектісі болып табылады.

Жаһандану және цифрландыру контекстінде Қазақстан алдындағы тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытудағы сын-қатерлер барған сайын өткір бола түсуде. Ағылшын сияқты жаһандық тілдер қазақ тілін және басқа да Ұлттық тілдерді сақтау үшін Мәдени мұра мен бірегейліктің ажырамас бөлігі болып қала береді. Ғылыми зерттеулер мен қоғамдық пікірталастар Қазіргі Қазақстандағы ұлттық бірегейлік пен идеологияның негізгі элементі ретінде ұлттық тілдің рөлін белсенді талқылайды. Бұл пікірталас ұлттық тілді түсінудің эволюциясын, оның жаңа идеологиялық тенденцияларды қалыптастырудағы рөлін, сондай-ақ тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытуға байланысты қиындықтарды қамтиды.

Тіл идеологиясы өз тіліне деген көзқарасты және оны әртүрлі салаларда қолдану дәстүрін анықтайтын мәдени-тарихи факторлардың әсерінен қалыптасады. Тіл идеологиясы тікелей мемлекеттік реттеу арқылы қалыптаспаса да, ол ресми институттардан қолдау ала алады және тіл саясатымен және тілді басқарумен бірге көрінуі мүмкін — тілді институционалдық реттеуге және оны өмірдің әртүрлі салаларында қолданудың әлеуметтік-экономикалық жағдайларына байланысты факторлар.

Қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде қазақ халқының бай мәдениеті мен тарихын бейнелейтін ұлттық бірегейлігін білдіреді. Бұл тіл өзін-өзі анықтауда және ұлттың мақтанышында шешуші рөл атқарады. Қазақстанда қазақ тілін қолдау және дамыту білім беру, мәдениет, өнер және медиа салаларын қамтитын түрлі бағдарламалар мен іс-шаралар арқылы жүзеге асырылады. Қазақстанның тіл саясаты қазақ тілінің қоғамдағы ұстанымын нығайтуға бағытталған. Қазақ тіліндегі әдебиетті, өнерді және білім беруді дамыту жөніндегі бағдарламалар оның елдің мәдени мұрасының ажырамас бөлігі ретіндегі мәртебесін нығайтуға ықпал етеді. Бұл саясаттың маңызды құрамдас бөлігі қазақ тілін күнделікті өмірде, әсіресе жастар арасында қолдануды ынталандыру болып табылады.

Орыс тілі Қазақстандағы екінші мемлекеттік тіл ретінде Ресеймен тарихи байланыстар мен қос тілділіктің ұзақ тәжірибесімен қолдау табуда маңызды рөл атқарады. Ол әртүрлі этникалық топтар арасындағы түсіністікке ықпал ететін білім беру,

Іскерлік қатынастар, бұқаралық ақпарат құралдары және күнделікті өмірді қоса алғанда, әртүрлі салаларда кеңінен қолданылады. Көптілділік әр түрлі этникалық топтардың өкілдері тұратын, олардың әрқайсысы өз тілі мен мәдени мұрасын сақтайтын қазақстандық қоғамды сипаттайды. Қазақстан ұлттық азшылықтардың білім беру мен қоғамдық өмірде өз тілін пайдалану құқығын таниды, бұл мәдени әртүрлілікті сақтауға ықпал етеді.

Алайда, ұлттық тілдердің сақталуы мен дамуы жаһандану және цифрлық революция сияқты қиындықтарға тап болады, олар дәстүрлі тілдердің мәртебесіне қауіп төндіретін жаңа тілдер мен коммуникация технологияларын енгізе алады. Дегенмен, Қазақстан үшін тілдік әртүрлілікті сақтау басым міндет болып қала береді, өйткені тіл тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени мұра мен бірегейліктің негізгі элементі болып табылады.

Қазіргі Қазақстанда идеологиялық үрдістерді қалыптастырудағы ұлттық тілдің рөліне баса назар аударылуда. Қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ұлттық бірегейлік пен мәдени мұраның символы болып табылады. Қазақ тілін қолдау және ілгерілету білім беру, мәдениет және медиа салаларын қамтитын түрлі бағдарламалар мен іс-шаралар арқылы жүзеге асырылады. Орыс тілі мәдениетаралық өзара түсіністік пен ынтымақтастықты қамтамасыз ете отырып, екінші мемлекеттік тіл болып қала береді. Қазақстандық қоғамды сипаттайтын көптілділік оның көпұлтты және көпмәдениетті сипатын көрсетеді. Тілдік әртүрлілікті сақтау және дамыту жаһандану мен цифрлық революцияның қиындықтарына тап болады. Алайда, Қазақстан үшін Ұлттық тілдерді сақтау басым міндет болып қала береді, өйткені олар Мәдени мұра мен бірегейліктің негізгі элементі болып табылады. Тіл идеологиясы тілге деген көзқарасты қалыптастыруда және оны өмірдің әртүрлі салаларында қолдануда маңызды рөл атқарады. Ол мәдени-тарихи факторлармен анықталады және тіл саясатымен және тілді басқарумен байланысты. Сонымен қатар, тіл идеологиясы жаһандану жағдайында ұлттық тілдің беделін сақтауға және әлемдік тілдердің қысымына ықпал етеді.

Осылайша, Қазақстандағы ұлттық тіл идеологиясының жаңа трендін айқындау оның ұлттық бірегейлік пен мәдени мұраны қалыптастырудағы маңызды рөлімен байланысты. Бұл үрдіс қазақ тілін мемлекеттік қолдауда ғана емес, қоғамдық өмірдің түрлі салаларында оның мәртебесін нығайтуда да көрініс табады. Мәдени әртүрлілікті сақтау үшін көптілділікті дамыту және ұлттық азшылықтардың өз тілдерін қолдану құқығын тану маңызды. Жаһандану мен цифрландырудың сын-тегеуріндеріне қарамастан, Ұлттық тілдерді сақтау мен дамыту ел үшін басты міндет болып қала береді. Мәдени-тарихи факторларға сүйене отырып, тіл идеологиясы тілге деген көзқарасты қалыптастыруда және оны қоғамда қолдануда маңызды рөл атқарады. Ұлттық тіл идеологиясы трендінің мұндай анықтамасы Қазақстанда тұрақты және үйлесімді көп

тілді мәдени ортаны құруға бағытталған.

Қорытынды: Тақырып Қазақстандағы ұлттық тіл идеологиясының қазіргі жағдайын және оның көптілді және көпмәдениетті қоғам жағдайында ұлттық бірегейліктің қалыптасуына әсерін сипаттайды. Зерттеу жаһандану және цифрландыру контекстіндегі тілдік әртүрлілікті сақтау және дамыту проблемасының өзектілігін, сондай-ақ қазіргі қазақстандық қоғам алдында тұрған сын-қатерлерді көрсетеді. Бұл тақырыптың маңыздылығы оның ұлттық бірегейлік пен идеологияның негізгі элементі ретінде ұлттық тілдің рөлі мен маңыздылығын белсенді талқылайтын ғылыми зерттеулер мен қоғамдық пікірталастарға қосылуымен расталады. Қазақстандағы ұлттық тілді түсіну эволюциясын, оның тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытудағы ел алдындағы жаңа идеологиялық үрдістер мен сын-тегеуріндерді қалыптастырудағы рөлін талдау Қазіргі лингвистикалық және әлеуметтік-мәдени динамиканы түсінуге елеулі үлес қосады. Зерттеу барысында Қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде қазақ халқының ұлттық бірегейлігі мен мәдени мұрасын бейнелейтіні анықталды, ал орыс тілі мәдениетаралық өзара түсіністік пен ынтымақтастықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Тіл саясатын дамыту жөніндегі бағдарламалар қазақ тілінің қоғамдағы ұстанымын нығайтуға және оны өмірдің түрлі салаларында қолдануға ынталандыруға бағытталған. Ұлттық тілдерді сақтау және дамыту дәстүрлі тілдердің мәртебесіне әсер етуі мүмкін жаһандану және цифрлық революция сияқты бірқатар қиындықтарды тудырады. Алайда, қазіргі заманғы сын-тегеуріндер тұрғысынан тілдік әртүрлілікті сақтау Қазақстан үшін маңызды міндет болып қала береді, өйткені тіл тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени мұра мен бірегейліктің негізгі элементі болып табылады. Тіл идеологиясы тілге деген көзқарасты қалыптастыруда және оны қоғамда қолдануда маңызды рөл атқарады, оның тіліне деген көзқарас психологиясын және оны әртүрлі дискурстарда қолдану дәстүрін анықтайды. Осылайша, Қазақстандағы ұлттық тіл идеологиясының жаңа трендін айқындау оның ұлттық бірегейлік пен мәдени мұраны қалыптастырудағы маңызды рөлімен байланысты. Бұл үрдіс қазақ тілін мемлекеттік қолдауда ғана емес, қоғамдық өмірдің түрлі салаларында оның мәртебесін нығайтуда да көрініс табады. Мәдени әртүрлілікті сақтау үшін көптілділікті дамыту және ұлттық азшылықтардың өз тілдерін қолдану құқығын тану маңызды. Жаһандану мен цифрландырудың сын-тегеуріндеріне қарамастан, Ұлттық тілдерді сақтау мен дамыту ел үшін басты міндет болып қала береді. Мәдени-тарихи факторларға сүйене отырып, тіл идеологиясы тілге деген көзқарасты қалыптастыруда және оны қоғамда қолдануда маңызды рөл атқарады. Ұлттық тіл идеологиясы трендінің мұндай анықтамасы Қазақстанда тұрақты және үйлесімді көп тілді мәдени ортаны құруға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Баева, Ж. (2017). Қазақстандағы тіл саясаты мен идеологиясы: халықаралық

- тәжірибені қолдану аспектілері. ҚазҰУ Бюллетені. Саяси ғылымдар және халықаралық қатынастар сериясы, (3(52)), 19-25.
2. Сәрсекбаев, Е. (2015). Қазақстандағы мемлекеттік тіл және мәдениет мәселелері. «Мемлекет және құқық идеологиясы: проблемалар мен перспективалар» ғылыми-практикалық конференциясының материалдары, 56-58.
  3. Сұлтанов, М. (2018). Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде дамыту. Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының өзекті мәселелері, (1), 65-68.
  4. Төрегожина, Г. (2020). Қазақстандағы Қазақ тілі: тарихы мен қазіргі жағдайы. ҚазҰУ Хабаршысы, Филология Сериясы, 58 (2), 108-114.
  5. Әшімов, С. (2016). Қазақ тілі ұлттық бірегейліктің символы ретінде. Тіл және мәдениет, (2), 22-27.
  6. Баймұханова, А. (2019). Қазақстандағы көптілділік: сын-тегеуріндер мен перспективалар. Қазақстандық ғылым әлемдік контексте, (4), 79-85.
  7. Сейфулина, Ж. (2017). Қазақстандағы мемлекеттік идеология және тіл саясаты. ҚазҰУ-дың ғылыми еңбектері. Саясаттану сериясы, 99, 56-63.
  8. Шайдуллин, Е. (2018). Көпұлтты қоғамдарда мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы мемлекеттік тілдің рөлі (Қазақстан мысалында). ҚазҰУ Хабаршысы, Филология Сериясы, 60 (3), 72-77.
  9. Оразов, Е. (2016). Көптілділік Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздік факторы ретінде. Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздік мәселелері, 134-138.
  10. Рахметуллина, А. (2021). Көптілділік жағдайындағы мәдениетаралық өзара іс-қимыл: Қазақстанның тәжірибесі. ҚазҰУ Хабаршысы. Психология, экономика, құқық сериясы, 153 (1), 123-128.
  11. Тұрғанбаева, Л. (2015). Қазақстандағы тіл саясаты. Қазақстан Республикасы Заңнама институтының жаршысы, 95-99.
  12. Тулеуова, А. және Султарғалиева, А. (2014). Көптілдік ұғымы мен маңызы. ҚазҰУ Хабаршысы, Филология Сериясы, 137-140.